

TÜRKİYE'DE KONFERANS ÇEVİRMENLİĞİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Lale (Arslan) Özcan

YTÜ Fransızca Mütercim Tercümanlık Lisans Bitirme Tezi

GİRİŞ

Türkiye'de simültane çevirinin konferanslarda kullanılmaya başlamasının 50 yıllık bir geçmişi var ama bugünün simültane çevirmenlerinin ataları diyebileceğimiz dilmaçların "dil oğlanları"nın tarihi 15nci yüzyıla kadar dayanıyor.

Osmanlı imparatorluğu sınırları Avrupa kapılarına dayanıp, Fransızca ve Latince konuşulan ülkelerle komşu olununca, Sultanlar bu ülkelerin başında bulunan yöneticilerle anlaşmak için her iki dili de konuşabilen kişilere gereksinim duyarlar. Bunlar, genelde Osmanlı Hanedanı'nın işgal ettiği topraklardan topladığı ve saraya alıp eğittiği devşirmeler arasından seçilir. Bir süre sonra komşu ülkelerle özellikle Fransa'yla ilişkiler gelişir ve Fransa'daki 1669 Colbert kararnamesiyle resmi anlamda dilmaç yetiştirilmesine karar verilir ve üç dilde çevirmen yetiştirilmeye başlanır. Bu diller Arapça, Farsça ve Osmanlıcadır. Bunun için Fransa doğumlu küçük çocuklar seçilir ve ufak yaştan bu üç dilde eğitilirler. Bu öğrenciler zamanla diplomatik ilişkilerin ayrılmaz parçası haline gelirler, hatta "Sultan'ın özel sekreteri" konumuna kadar yükseldikleri olur; bazıları elçi ya da konsolos olarak da atanırlar. Dil oğlanlarının Osmanlı tarihinde ayrı bir yere vardır ve başlı başına bir inceleme konusudurlar. Bu dil oğlanlarının yetiştiği okullardan biri Constantinople'dadır (İstanbul). Bu okul 1830'da kapanır ve Paris'e taşınır.

Dilmaçlar o tarihten sonra Osmanlı Hanedanı'nda hep var olurlar. Çöküş dönemine kadar etkinliklerini sürdürürler. Fakat savaş yıllarında, Kurtuluş mücadelesinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında bağımsızlığını kazanma ve ayakta kalma mücadelesindeki Türkiye'nin bir süre dış dünyaya kapılarını kapamasıyla dilmaçlar arka planda kalırlar. Çevirmenlerin yeniden önem kazanması Türkiye'de 20 yüzyıl ortalarına rastlar.

A) 50'Lİ YILLAR: Anında Çeviri Alanında İlk Etkinlikler

1. İşletme Enstitüsü'nün Kuruluşu: Anında Çeviride İlk Adımlar

Türkiye'de 50'li yıllar, dünyaya açılımın yılları olmakla beraber toplumsal ve ekonomik çalkantılardan kaynaklanan sorunlarla uğraşıldığı ve özellikle ülke içinde önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Ekonomik bakımdan, bu dönemde, özel sektör gelişmeye başlamış ve böylelikle ülkede giderek sayıları artan fabrikaların ve şirketlerin yönetimini üstlenebilecek iş adamlarına gerek duyulmaya başlanmıştır.

Pek çok yabancı ülkede etkinlik gösteren ve o sıralarda Orta Doğu irtibat bürosu Ankara'da bulunan Ford Vakfı bu amaçla İstanbul Üniversitesi'ne 100.000 dolarlık bir bağışta bulunur. Böylece 1954 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İşletme Enstitüsü kurulur.

Enstitü, Avrupa'dan yetkin profesörler getirmek amacıyla yüz bin dolarlık bağışın bir kısmını Harvard Üniversitesi 'ne gönderir. Enstitünün amacı nitelikli iş adamı yetiştirmek ve özel sektörün gelişimine katkıda bulunurken ülke ekonomisinde kayda değer bir ilerleme sağlanmasına yardımcı olmaktır. Enstitünün yöneticileri o günün özel şirketlerinin, Eczacıbaşı ve Koç gibi büyük firmaların yöneticilerini Enstitü'de verilen muhasebe, pazarlama ve ticari ilişkiler kurma gibi kursları izlemeleri için üst düzey çalışanlarını Enstitü'ye göndermeleri konusunda ikna etmeye, şirket yönetimini bir işletme uzmanına devretmenin önemi konusunda onları bilinçlendirmeye çalışırlar. Böylece, bağışın kalan bölümü de bu kursların finansmanında kullanılır. Bir süre sonra Nezih Neyzi ve ekonominin çeşitli konularında uzman dört profesör arkadaşı işletme eğitimi

konusunda yetiştirilmek üzere Harvard Üniversitesi'ne gönderirler. Burada her biri kendi özel uzmanlık alanında özel dersler görürler.

2.Enstitü'de Çeviri Etkinlikleri

1955 ve 56 yıllarında Enstitü, özel şirketlerin ve fabrikaların yönetimi için üst düzey yönetici yetiştirmek amacıyla seminerler ve dersler vermek için Enstitü'ye iki Amerikalı profesör çağırır. Fakat öğrencilerin İngilizce seviyesi profesörleri izlemeye yeterli olmayınca, Enstitü çalışanları çevirmen aramaya başlarlar. İlk başlarda görevi Nezih Neyzi üstlenir. Derslerin yapıldığı büyük amfide kabin tesisatı olmadığı için Nezih Neyzi ardıl çeviri yapar. (2) Bazen "whispering" çeviriye (3) başvurur. Daha sonra, dersler ilerlemeye ve çevirinin faydaları görülmeye başlayınca Enstitü İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Amfisine tüm teknik tesisatıyla anında çeviri kabinleri kurdurur. Böylece, profesörler dersleri anlattığı sırada, kabinde bulunan Nezih Neyzi anında çeviriyle söylenenleri o sırada kulaklıkları takmış bulunan öğrencilere aktarır. Bu tekniğe alışan Enstitü, Nezih Neyzi'den, konferanslarda, anında çeviri yapmasını ister.

3. Konferans Çevirmenliği Öğretiminde İlk Adımlar

Türkiye'deki gelişmeleri göz önüne alan Enstitü yakın zamanda anında çeviriye ihtiyacın artacağını hesaplayarak, 1959 yılında, Harvard Üniversitesi'nden bir heyeti İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde dokuz aylık bir öğretim programını yürütmesi için çağırır. Programın amacı iş adamı yetiştirmek değil anında çeviri yapabilecek çevirmenler yetiştirmektir. (4) Daha önceki yıllarda Enstitü tarafından Amerika'ya "public speaking" öğretimi alması için gönderilen ve dönüşte aynı konuda dersler vermeye başlayan Hulki Saner Amerikan Heyeti'yle Enstitü arasında koordinasyonu sağlamakla görevlendirilir. Amerikalı profesörler, yabancı dilde öğretim yapan çeşitli kolej ve liselerden gelen adaylar arasında yabancı dil bilgisi ve yeteneği yüksek, belli bir kültür seviyesine ulaşmış üç genci seçerler. Bunlardan ikisi Okşan Atasoy ve Ertan Başar'dır. (5) Öğretim Kadrosu Hulki Saner'den, Amerikalı hocalardan ve fakülteden birkaç profesörden oluşur. Simültane çevirmen adaylarının gündüz okulları olduğu için dersler akşamları verilir ve İktisat Fakültesi'nin amfisinde asma katta kurulan modem kabinlerde uygulamalı öğretim yapılır. Amerikalı profesörler adaylara anında çeviri tekniklerini, dil seviyelerini nasıl geliştireceklerini öğretirler. İşin inceliklerini ve püf noktalarını gösterirler. Dersler sırasında çoğunlukla varış diline doğru anında çeviri alıştırmaları yapılır. Dokuz ay boyunca terminolojiden, çeviri teknikleri ve güçlüklerine kadar konferans çevirmenliğiyle ilgili çok kapsamlı bir öğretim alırlar ve bu konuda yine hocalarının düzenledikleri seminerlere katılırlar. Hitabet sanatının inceliklerini anında çeviri etkinliğinde nasıl kullanacaklarını öğrenirler. Dokuz aylık program sonucunda adaylara sertifikaları verilir. Programlarını bitiren ve sadece bir yıl anlaşmaları olan profesörler Amerika'ya dönerler. Enstitü'nün amacı ileride konferanslarda yararlanabilecekleri çevirmenler yetiştirmektir ama mali nedenlerden ötürü bu uygulamanın devamı getirilmez ve genç çevirmenler öğrendiklerini uygulama fırsatı bulamazlar ve farklı yönere dağılırlar.

B) 60'LI YILLAR: Konferans Çevirmenliği öğretiminde ilk ciddi çabalar

1 . Avrupa'ya açılma dönemi: Konferans çevirmenliğinde ilk ciddi girişimler

Konferans çevirmenliği gerçek atılımını Türkiye'nin diplomatik alanda çok yoğun bir dönem yaşadığı 60'lı yıllarda göstermiştir. 50'li yılların sonuna doğru, Türkiye siyasal istikrarsızlık gibi bir dizi sorunla birlikte sosyo-ekonomik zorluklar ve bir geçiş döneminin tüm sancıları içindeydi. Ülkedeki siyasal istikrarsızlık ekonomiye ve topluma yansımıştı. Kargaşa ve anarşi her geçen gün artmaktaydı. Ülke yöneticileri mevcut sorunlara etkin çözümler getiremiyordu ve siyasi dolapların

dümen suyuna kapılmışlardı. 50'li yılların sonuna doğru giderek yoğunlaşan siyasal ve ekonomik çatışmalar ülkede tam bir kaos ortamı yaratmıştı. Böylece, 1960 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri devlet yönetimine el koydu ve 1960 darbesi Türkiye tarihindeki yerini aldı. 1960 darbesi toplumsal alanda ve özellikle sivil kuruluşlarda çok önemli yankılar uyandırdı. Bu darbenin sonucunda oluşturulan 1961 Anayasa'sıyla Türkiye'nin önünde yeni bir dönem açıldı. Bu dönem, daha demokratik bir rejim isteğiyle birlikte daha istikrarlı ve daha iyi örgütlenmiş bir ekonomi özlemiyle biçimlendi. (6)

1960 darbesinin yarattığı bu ortamda, özel sektör daha fazla önem kazandı ve kamu sektörüyle rekabet edebilir bir hale geldi. Böylece, büyük Türk firmalarının yöneticileri ve politikacıları kamu sektörü ve özel sektör arasında bir diyalog ortamı yaratmak ve bu iki sektör arasındaki işbirliğini pekiştirmek arzusuyla iş adamlarıyla politikacıların karşılıklı görüş alışverişinde bulunmasını sağlayarak ülkenin sorunlarına çözüm bulmak için toplanmaya, seminerler ve konferanslar düzenlemeye başladılar. Bu toplantılar, o güne kadar aralarında sürekli ve yapıcı ilişkiler bulunmayan politikacılar, iş adamları ve hatta akademisyenler için bir buluşma ortamı yarattı.

İşte bu noktada, Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, Türkiye'nin bu iki sanayi devi, kurulan bu diyalog ortamını daha da genişletmeye karar verdiler ve 1970'lerin ortalarına kadar her yıl Kilyos'ta ülkenin ekonomik durumunun tartışıldığı konferanslar düzenlemeye başladılar.

Böylece, değişen toplumsal ve ekonomik koşulların doğurduğu bu ortamda kamu sektöründe olsun özel sektörde olsun uluslararası düzeyde araştırma yapabilecek, konferans ve seminer düzenleyebilecek örgütlere ve kuruluşlara ihtiyaç duyulmaya başlandı. Kilyos konferanslarının ardından, Türkiye'nin dünya ülkeleriyle özellikle de Avrupa ülkeleriyle ilişkileri düzelmeye başladı ve buna bağlı olarak İzmir, Ankara ve İstanbul gibi önemli kültür ve iş merkezlerinde konferanslar, seminerler birbirini izledi. (7) Bu konferanslar sırasında sözlü çeviriye ihtiyaç duyulmaktaydı. Her iki sektör de bu alanda profesyonel çevirmen bulmakta zorlanıyordu.

2. Konferans Çevirmenliği Mesleğinin İlk Öncüleri

Konferans organizatörleri bu sektörde giderek hissedilen çevirmen açığını karşılayabilmek için yabancı dil bilen ama çevirmenlik konusunda bilgisi olmayan değişik meslek gruplarından insanlarla çalışmaya başladılar. Hatta, Avrupa' dan simültane çevirmen getirttiler ama bu girişimleri sonuç vermedi çünkü gelen yabancı çevirmenler Türkçe bilmiyorlardı ve dolayısıyla sadece İngilizce'den Fransızca'ya ya da farklı kombinasyonlarda çeviri yapabiliyorlardı. Bu nedenle çeşitli iş gruplarından, bir şekilde yurtdışında bulunmuş İngilizce, Almanca ya da Fransızca'yı çok iyi bilen kişilerden yardım istenildi. Fakat yeterli kabin, kulaklık tesisatı olmadığı için anında çeviriden çok ardıl çeviri yapıyordu.

İşte böylece, çeşitli meslek gruplarından yetişmiş, bir ya da daha fazla yabancı dili çok iyi bilen, belli bir kültür seviyesinde olan, kendi uzmanlık alanları içindeki konulara ve terminolojiye hakim bazı profesyoneller bu toplantılarda, konferanslarda çevirmen olarak görev almaya başladılar. Hemen hemen hepsi bu işi hobi ya da yardım olarak görmekte ya da zor durumda kalan organizatör arkadaşlarına yaptıkları küçük bir iyilik olarak düşünmekteydiler. Buna karşın bugün Türkiye'de Konferans Çevirmenliğini öncüleri bu profesyonellerdir, çevirmenlik konusunda hiçbir önbilgileri olmadan atıldıkları bu macerada deneye deneye bu işi öğrenip zamanla tecrübelerini de artırarak sözlü çeviride ustalaştılar ve bu işin bir meslek olmasında öncülük ettiler. (8) Bu "amatör" çevirmenler arasında, Ankara'daki NATO toplantılarına çevirmen olarak katılan Berrin Kefeli'nin (9), tanınmış gazeteci Faik Poray'ın (10), İstanbul Üniversitesi İşletme Enstitüsü'nde ara sıra Nezih Neyzi'ye eşlik eden ve özellikle Vehbi Koç'un çevirmenliğini yapan Filiz Ofluoğlu'nun (11) isimlerini sayabiliriz. Fakat tüm bu çabalara karşın şunu da belirtmeliyiz ki, konferans çevirmenliği yazılı çeviride ustalaşmış profesyonel çevirmenlerin bile oldukça zorlandıkları bir etkinliktir ve çevirmenlik öğretimi almamış bu "amatör çevirmenler" konularında ne kadar uzman

olurlarsa olsunlar, yabancı dil bilgileri ana dillerine ne kadar yakın olursa olsun toplantılar sırasında çok büyük güçlükler yaşamışlar ve tersliklerle karşılaşmışlardır. Kimisi bir kere yaptıktan sonra bir daha bu işi kalkışmamış, kimisi ısrarla devam etmiş ama bir sonuç alamamıştır. Bu durumu gören konferans organizatörleri Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de bu işin artık profesyonel çevirmenlerle yapılması gerektiğine karar vermişlerdir. Evet profesyonel çevirmenlere ihtiyaç vardır ama Türkiye'de anında çeviri yapacak profesyonel bir çevirmen bulmak o zaman için hemen hemen imkansızdır.

3. Profesyonel anlamda ilk kez anında çeviri yapılan konferans

1962 senesi Türkiye' de konferans çevirmenliğinin gelişimi açısından çok önemli bir senedir. Türkiye'de ve dünyada çeşitli etkinliklerde bulunan ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İşletme Enstitüsü'nün kurulmasında büyük katkıları olan ve son yıllarda Türkiye'de çeşitli konularda konferanslar düzenleyen Ford Vakfı 62 senesinde, ilk ayağı Yunanistan'da düzenlenecek "Population Control" (12) konulu bir konferansın ikinci ayağının İstanbul'da düzenlenmesi işini üstüne alır. Pek çok ülkenin katılacağı bu konferans Türkiye için çok önemlidir. 60'lı yıllarda "Ford Vakfı"nın başkanlığını yapan ve Eczacıbaşı Holding A.Ş.'nin Yönetim Kurulu Başkanı Nejat Eczacıbaşı* bu konferansın önemini bilincinde olarak böylesi ciddi bir toplantıda profesyonel bir simültane çevirmen bulunması gerektiğini düşünerek, o dönemde Ford Vakfı'nın Avrupa Genel Başkanı olan Robert Kerwin'den yardım ister. Robert Kerwin Simutat Inc adlı merkezi Cenevre' de bulunan uluslararası bir çeviri şirketine başvurur. (13) Bu şirketin yöneticileri, Brüksel'in tanınmış simültane çevirmenleri arasında yer alan Sn. Maria Gilsberg ve Gloria Wagner'dir. Maria Gilsberg Cenevre'deki büroyla ilgilenir ve işleri merkezden yürütürken, Gloira Wagner sürekli iş seyahatlerine çıkmakta ve şirketin dış ilişkilerini düzenlemektedir. Şirket bünyesinde dünyanın dört bir yanında çalışan Pek çok simültane çevirmen bulunmaktadır. G. Wagner seyahat ettiği ülkelerde kendileriyle çalışmak isteyen ve konferans çevirmenliğine yatkın kimselerle görüşmekte ve onları kendi kadrolarına dahil etmektedir. Ayrıca çevirmen kadrolarına giren yeni çevirmenler için gerekli olduğunda Cenevre'de yoğun kurslar düzenlemektedir.

Ford Vakfı'nın Avrupa Genel Başkanı Robert Kerwin, Gloria Wagner'le görüşür ve o dönemde Ford Vakfı'nda Nejat Eczacıbaşı'nın asistanlığını yapan Nezh Neyzi'le irtibat kurmasını ister. Gloria Wagner, Nezh Neyzi'e bir telgraf gönderir ve Türkiye'de bu konferansta anında çeviri yapabilecek bir çevirmen aradıklarını bildirir. Nezh Neyzi kendisine şu mesajı gönderir: "There is non simultat in Turkey". (14) Bunun üzerine Gloria Wagner kendi ilişkileri aracılığıyla bir çevirmen bulmaya karar verir. Konferansın ilk ayağının düzenlendiği Yunanistan'da bir dönem Türkiye Haber Ajansı'nda çalışan ve Hürriyet gazetesinin o dönemdeki Atina muhabiri Kosta Dapontes'le görüşür. Kosta Dapontes bu görev için arkadaşı Norayır Altınyan'ı önerir. Norayır Altınyan, İngilizce ve Fransızca dillerini çok iyi bilmektedir, gerek eğitim seviyesi gerek genel kültür düzeyiyle bu göreve uygundur. Robert Kerwin Kosta Dapontes'in bu önerisini beğenir, zaten Norayır Altınyan'ı o günlerde mali işler danışmanı olarak çalıştığı Mobil S.A.' dan tanımaktadır. Bunun üzerine Kosta Dapontes, Norayır Altınyan'a telefon eder ve ona durumu anlatır. Narayır Altınyan bu öneriyi kabul etmeden önce Simultat Inc yöneticilerinden Gloria Wagner'le görüşmek ister. Norayır Altınyan o günlerdeki kuşku için " anında çeviri yapmak bir yana yazılı çeviri tecrübem dahi yoktu. Evet Fransızca, İngilizce'yi çok iyi biliyordum ve çok rahat konuşabiliyordum ama anında çeviri için hele hele önemli bir konferansta simültane çevirmen olarak çalışmak için bunun yeterli olmadığını da biliyordum. Bütün bunları Gloria Hanım'a anlattım, bana zor durumda oldukları Türkçe çevirmen bulamadıklarını ve konferansın başarısı için bunun gerekli olduğunu söyleyince, bana yardım etmesi konusunda anlaşarak, öneriyi kabul etmeye karar verdim" demektedir. Konferanstan iki hafta önce Gloria Wagner İstanbul'a gelir v.e Norayır Altınyan'la yüz yüze görüşüp neler yapıp yapılamayacağını tartışır.

Bu arada, Nejat Eczacıbaşı'nın Ford Vakfı'nda asistanlığını yapan Nezih Neyzi de, Norayır Altınyan'e yardımcı olabilecek ikinci bir çevirmen aramaktadır. Berrin Kefeli'nin ismiyle karşılaşır. Fakat Berrin Kefeli bazı nedenlerden ötürü toplantıya katılamayacaktır. Bunun üzerine, Nezih Neyzi, Norayır Altınyan'a yardım etmesi için Robert Koleji'nin başarılı öğrencilerinden ve o dönemin Türkiye yüzme şampiyonu Ayşegül Çilli'le görüşür. Bu arada Norayır Altınyan Profesör Norklift'den konferansta yapacağı konuşmanın metinlerini edinir.

"Population Control" konferansı Kilyos sahilinde bir otelde düzenlenir. Kabinler sahile kurulur bir çeşit barakayı andırırlar. Toplantının ilk yarısında Ayşegül Çilli kabine girer. Bundan sonra Norayır Altınyan görevi devralır ve toplantı boyunca anında çeviri yapar ve başarılı bir performans sergiler.

Gloria Wagner, Norayır Altınyan'ın konferans çevirmenliği için yetenekli olduğunu görür ve kendisini Cenevre'ye davet eder. Norayır Altınyan'dan her sene Cenevre'de düzenledikleri konferans çevirmenliği kurslarına katılmasını ister. Robert Kerwin'in yardımlarıyla, Mobil S.A'dan Norayır Altınyan için izin alırlar. Böylece Norayır Altınyan 1962 senesinin yaz aylarında Gloria Wagner tarafından düzenlenen kurslara katılmak üzere Cenevre'ye gider. Üç ay boyunca her sabah, Bayan Wagner ve Norayır Altınyan Cenevre'de düzenlenen bütün önemli konferanslara katılırlar. Norayır Altınyan'a okuması için genelde çeviri özellikle de anında ve ardıl sözlü çeviri üzerine yazılı kitaplar verirler. Konferans olmadığı günler Gloria Wagner, Cenevre Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü profesörleri, Norayır Altınyan'a anında ve ardıl çeviri tekniğini ve inceliklerini öğretirler. Konferanslar sırasında, konferans çevirmenliği mesleğinin Avrupa' daki öncüleri, o dönemde çalışan hemen hemen bütün simültane çevirmenleri ustaları sayılan ve "les seigneurs-senyörler" tabir edilen simültane çevirmenlerle kabine girme şansını elde eder. Dersler sırasında öğrendiklerini bu konferanslarda uygulama ve izleme olanağına sahip olur. Bu usta çevirmenler Norayır Altınyan'e "pharaphraser" tekniğini öğretirler: Birbirinden farklı dilin sistemlerini uydurmaya amaçlayan bu teknik kısaca tek sözcükle karşılayamadığın bir sözcü grubunu varış dilinde birden fazla sözcükle karşılamak ya da tek tek cümleleri ya da sözcükleri çevirmek yerine esası, anlamı anlayıp bunu daha özlü bir ifadeyle öteki dile aktarmak olarak açıklanabilir. LS Bu yoğun kurs dönemini ardından, Norayır Altınyan Türkiye'ye "eğitilmiş" bir simültane çevirmen olarak geri döner.

Bu tarihten itibaren, Norayır Altınyan, Ford Vakfı'nın düzenlediği bütün konferanslara vakfın profesyonel çevirmeni olarak katılmıştır. Bu çalışmaları sırasında, kendisine bazen Bayan Berrin Kefeli katılır ama genelde yalnız çalışacaktır. 1963 senesi yine yaz aylarında Norayır Altınyan, bu sefer tekniğini ve bilgisini geliştirmek amacıyla tekrar Cenevre'ye gider. Bütün masrafları, Norayır Altınyan'ı "Population Control" konferansında dinleme olanağı bulan Ford Vakfı başkanı Sn. Nejat Eczacıbaşı tarafından karşılanır. Nejat Eczacıbaşı anında çevirinin, Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimi için büyük önem taşıyan uluslararası konferansların belkemiği olduğunu düşünmektedir. Norayır Altınyan böylece 60'lı yıllar boyunca ve 70'li yılların başında tek başına Ford Vakfı'nın simültane çevirmem olarak çalışır.16 Bu nedenle, bugün Norayır Altınyan Türkiye'nin ilk profesyonel konferans çevirmeni olma sıfatını taşımaktadır. 17 Ford Vakfı ve Simultat Inc şirketi, Türkiye' de profesyonel bir simültane çevirmen ekibi oluşturmak amacıyla, o dönemde uluslararası konferanslar düzenleyen ve ekonomi ve sosyoloji alanında araştırmalar yapan, kurulduğu günden beri Ford Vakfı'yla işbirliği içinde olan "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti"yle birlikte çalışma kararı alırlar. Bu karar, konferans çevirmenliği mesleğinde bir dönüm noktasıdır.

4. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ya da kısaca Konferans Heyeti ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlarını açık bir formda inceleyip, aydınlığa kavuşturup bu çalışmalardan halkı haberdar etmek amacıyla 1961 senesinde Nejat Eczacıbaşı'nın başkanlığında kurulmuştur. Demek uluslararası konferanslar, seminerler, açık oturumlar düzenleyerek, bilimsel araştırmalar yapar, bu etkinliklerin ilgili çevrelere ve kamuoyuna çeşitli yayınlarıyla duyurur. Bu derneğin bir başka amacı da "yönetenlerle" yani iktidar çevrelere ve hükümetle "yönetilenler" yani halk ve akademisyenler arasında bir iletişim köprüsü oluşturmaktır. Heyet 22.06.1996 tarihinden itibaren "kamu yararına çalışan dernek" sıfatını taşımaya hak kazanmıştır. (15)

Konferans Heyeti'nin finansmanı o yıllarda Mobil S.A., Eczacıbaşı Holding A.Ş. gibi özel sektördeki bazı şirketler, Forda Vakfı gibi bazı vakıflar, Devlet Kalkınma Bankası, Ankara Ticaret Odası gibi bazı kamu kuruluşları aracılığıyla karışlanmaktadır. Bu anlamda, derneğin en büyük finansal destekçileri arasında Ford Vakfı yer almaktadır.

a) ilk Türk Profesyonel Simültane Çevirmen Ekibinin Kuruluşu (19)

60'lı yıllarda Türkiye'nin bütün dünya ile olan ilişkileri yoğunlaşmış; İstanbul, Ankara ve İzmir gibi başlıca iş ve kültür merkezlerinde uluslararası konferanslar, seminerler ve her çeşit tartışmalar ve toplantılar birbirini izler hale gelmiştir.

Bu toplantılarda Türkçe ile yabancı diller arasında, çeviri yapabilecek elemanlara duyulan ihtiyacı göz önüne alan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Ford Vakfı'nın mali yardımıyla, 1964 yılında İsviçre' de ehliyetli bir simültane çeviri kuruluşu olan ve "Population Control" konulu konferansta Ford Vakfı'yla çalışan Simultat-Inc şirketiyle işbirliği yaparak ilk Türk simültane çevirmen ekibini yetiştirmiştir.

Böylece 1964 yılında, Ford Vakfı'nın mali yardımı ve Simultat-Inc şirketinin organizasyonu ile Cenevre'de, seçilecek Türk çevirmen adayları için özel bir konferans çevirmenliği kursu düzenlenmesine karar verilir. 1964 yılının baharında yaz aylarında, Cenevre'de düzenlenecek kurslara katılacak adayları belirlemek için Gloria Wagner ve Norayır Altınyan, Ford Vakfı aracılığıyla yabancı dilde eğitim veren okullardan bulunan adaylarla görüşmeye başlarlar. 20 Adayları seçerken oldukça titiz davranırlar. Görüşmeler Pek çok etaptan oluşur. Öncelikle seçilecek adayların belli bir kültüre sahip olması, kendi anadili olsun, yabancı dili olsun her iki dile de hakim olması ve sözcük dağarcığının geniş olması, zihinsel anlamda çabuk tepki veren, dünyaya ve çeşitli kültürlerle ve uygarlıklara açık biri olması gibi nitelikler ararlar. Yapılan görüşmeler, önce sözlü mülakattan sonra da sözcük dağarcığının ve dil bilgisinin ölçüldüğü çeşitli etaplardan oluşur. Bu konuda oldukça seçici davranan Gloria Wagner ve Norayır Altınyan en sonunda beş aday belirlerler. Bunlar, o sıralarda kolejden yeni mezun olan Okşan Atasoy, "Population Control" konferansında Norayır Altınyan'a katılan Ayşegül Çilli, Suna Bozkır, Dilek Basmacı, Selda**, Erkin Kordan da koordinatör olarak seçilir. Böylece 1964 yılı yazında, seçilen ekip Cenevre'ye gider. Kursları bizzat kendi çabasıyla düzenleyen Gloria Wagner aynı zamanda bu ilk ekibin öğretimi işini de üstüne alır.

Seçilen bu beş aday aşıya yukarı Norayır Altınyan'la aynı öğretimi alırlar. Bir ay süren ve oldukça yüklü bir öğretim programı izlenir. Kurslar, her yıl Birleşmiş Milletlere ve Nato gibi önemli uluslararası kuruluşlara profesyonel mütercim yetiştiren Cenevre Mütercim Tercümanlık Yüksek Okulu'nda düzenlenir. Bu okuldan birkaç profesör ve Gloria Wagner türk adayların öğretimi işini üstlenirler. Simültane çevirmen adayları, yine Gloria Wagner sayesinde Birleşmiş Milletlerde ve NATO'da düzenlenen konferanslara katılma ve profesyonel çevirmenler arasındaki yardımlaşmayı, dayanışmayı, uyumu ve profesyonelliklerini izleme olanağı bulurlar. Gloria Wagner ve onunla birlikte kurslara katılan profesörler, adaylara anında çevirinin tekniklerini ve inceliklerini, not tutmasını, bir metni ya da konuşmayı hafızada uzun süre tutma tekniklerini ve

farklı dil yapıları olan dilleri birbirine yakınlaştırma tekniklerini yani "pharapharaser" tekniğini öğretirler. Çok yoğun geçen bir ay sonunda, artık eğitilmiş birer simü1tane çevirmen olan beş aday Türkiye'ye dönerler. Gelir gelmez de Konferans Heyeti'nin düzenlediği bütün konferanslara profesyonel konferans çevirmenleri olarak katılırlar. İlk başlarda her konferans bu yeni çevirmenler için bir tür staj olur. Fakat ne yazık ki bugün bu beş kişiden sadece Okşan Atasoy ve Suna Bozkır mesleklerini yapmaya devam etmektedirler. Selda* birkaç denemeden sonra bu işin kendisine uygun olmadığına karar verir ve bırakır; Ayşegül Çilli çok az bir süre çalışır sonra evlenir ve Amerika'ya yerleşir, Dilek Basmacı yetenekli bir çevirmen olmasına karşın bankacılık sektörüne geçer ve Sinai Kalkınma Bankası'nda Genel Müdürlük görevini kabul eder.²¹ Seçilen adaylardan bazıları kısa bir süre sonra mesleği bıraksa da, çevirmenlerin performansından memnun kalan ve böyle bir çabanın devamının gelmesi gerektiğine inanan ve Türkiye'de açıkça duyulan bir ihtiyacı karşılamak ve bu suretle ülkemiz için çok yeni bu alanda öncülük ederek topluma faydalı bir hizmette bulunmak isteyen Konferans Heyeti konferans çevirmenliğine daha fazla yatırım yapma kararı alır. 22

O dönemde yani 60'lı yılların başında, tercüme kabinleri sadece Trabza Oteli'nin "C" katındaki konferans salonunda bulunmaktadır. Tabi ki bu kabinler yeterli değildir ve Konferans Heyeti kendi ekibinin çalışacağı ve öğrendiklerini uygulama imkanı bulacağı kabinlere gerek duyulduğunun farkındadır. Bu amaçla, 1966 senesinde Konferans Heyeti Ford Vakfı'nın mali yardımıyla, telli ve telsiz dinleme cihazları edinir. Simü1tane tercüme kabinlerin kurulması için gerekli teknik aletleri ve aksamı ithal eder. Bu tesisatın kurulması için bir teknik ekiple anlaşılır. Bu kabin tesisatı Konferans Heyeti'nin Harbiye Adıl Han'daki bürosuna kurulur?²³ Konferans olduğundan teknisyenler kabinleri söküp konferansın olacağı yere götürür sonra tekrar sökülüp büroya yerlerine götürülürlerdi. Bir süre sonra Heyet kabinleri başka kuruluşlara da kiralamaya başlar.

1965 senesinde, Heyet çevirmen adaylarını ilk ekipte olduğu gibi Cenevre'ye göndermek yerine İstanbul'da eğitime kararı alır. Bu amaçla Hilton Oteli Klubü'nün bürosu kiralanır. Bu büro Harbiye'deki Adıl Han'a çok yakındır. Yeni çevirmen adaylarını seçmek için gazetelere ilan verilir, Robert Koleji öğretmenlerine ve Nejat Eczacıbaşı ve dönemin İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay gibi önemli iş ve siyaset adamlarına haber bırakılır. Adaylarda aranan nitelikler mükemmel dil bilgisi, yüksek bir kültür seviyesi ve konferans çevirmenliğine yakınlıktır yani zihinsel esneklik, yetenek, doğru ve düzgün konuşma özelliği vb. niteliklerdir. Her zaman olduğu gibi Gloria Wagner ve Norayır Altınyan adaylarla tek tek görüşürler. Görüşmelere katılan hemen hemen bütün adaylar ya halen üniversitede okumaktadırlar ya da yeni mezundurlar. Aralarında büyükelçi görevlilerinin çocukları, daha önce bir şekilde yurtdışında bulunmuş ve orada eğitim görmüş ve ikinci bir iş isteyen kişiler de bulunmaktadır. Adaylar Türkçe'den başka İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinden en az birini çok iyi bilen kimseler arasından seçilir. Ayrıca bu iş gerekli niteliklere sahip olup olmadıkları seçimin ölçütlerini belirler.

Konferans Heyeti'ni simü1tane çevirmen ekibinde çalışacak adaylar bir ay süreli yoğun bir kurs programına katılırlar. Kurslar, heyetin bürosunda verilir ve Gloria Wagner ve Norayır Altınyan tarafından yoğun bir eğitime tabi tutulurlar (24) Yoğun bir eğitime tabi tutulan yeni çevirmenler ilk fırsatta uluslararası konferans ve seminerlere katılarak bir tür staj görürler. Ayrıca yıl boyunca her hafta heyetin çeviri cihazlarında ve öteki yardımcı araçlardan yararlanarak pratiklerini geliştirmeye devam ederler.

Çalışmalar sırasında, çevirmenlerin sözcük bilgilerini genişletilmesi başlıca hedefdir. Çevirmenler, görev aldıkları konferans ve seminerin konusuyla ilgili metinleri ele alarak teknik terimlerin öteki dillerdeki karşılıklarını araştırırlar, tespit ederler ve çeviri sırasında uyumu sağlamak amacıyla hangi karşılıkları kullanacakları konusunda aralarında mutabakata varırlar.²⁵ Böylece simü1tane çevirmen adayları oldukça titiz ve yoğun bir öğretim döneminden geçerler. Aslında Konferans Heyeti bünyesinde gerçekleştirilen bu çalışmalar bir anlamda Türkiye'nin ilk terminoloji

çalışmalarıdır. Konferans Heyeti çevirmenlerinin belli terimlere belli karşılıklar kullanması ve terimlerin anlaşılmasının kolaylaştırılması amacıyla bu karşılıkların yaygınlaştırılması konusunda çok titiz davranır ve çevirmenlerine de bu bilinci aşılır .

Heyetin kurs programı sadece konferans çevirmenliği öğretimini kapsamaktadır. Bu kursların süresi her yıl değişir kimi zaman iki ay kimi zaman da sadece bir ay sürer. İzlenen öğretim yöntemi "on the job training" olarak adlandırılan öğrencilere bu mesleği, kuramsal olarak değil, asıl iş ortamında uygulayarak doğrudan iş deneyimiyle öğretme tekniğidir. Çevirmen adayları bu derslerde not tutma, okunan metni hafızada tutma ve daha sonra bu varış diline çevirme tekniklerini bu işin profesyonellerinden öğrenirler. Boş zamanlarında, Heyetin kendi bürosunda kurduğu kabinlerde çalışarak, öğrendiklerini uygulama olanağı bulurlar. Oldukça yoğun ve tempolu geçen bu birkaç aylık kurs süresi sonunda adayla çeşitli sınavlarda geçirilirse ve başarılı olanlara "profesyonel konferans çevirmeni" sertifikası verilir. Daha sonra hocalarıyla birlikte bir tür staj olarak konferanslara katılırlar. Bu staj döneminde de Pek çok konuda sözcük dağarcıklarını ve bilgilerin geliştirdikleri gibi meslekleri konusunda da tecrübe kazanırlar. Bütün bu aşamalardan geçen adaylar arasından, hocaların da onayıyla bu mesleği başarabileceğine inanılan ve konferans çevirmeni olarak yoluna devam etmek isteyenler heyetin profesyonel kadrosuna dahil olurlar ve konferanslara gitmeye başlarlar.

Konferans Heyeti, bu tür kursları 1964 senesinden 1980-81 senesine kadar düzenler. Her yıl yaklaşık bir düzine aday, heyetin profesyonel çevirmenleri ve Gloria Wagner tarafından profesyonel konferans çevirmeni olarak eğitilirler. Fakat, konferans çevirmenliği oldukça güç bir meslek olduğundan büyük bir çaba ve çalışma gerektirdiğinden ve o dönemde tek başına kişinin geçimini sağlayacak kadar para kazandırmadığından dolayı Pek çok aday daha en başında mesleği bırakır.

1964 senesinden 70'li yılların başına kadar heyeti tek başına Türkiye'nin konferans çevirmeni açığını karşılamaya çalışır. Bir mütercim-tercümanlık okulu gibi adayları seçer, onları eğitir ve profesyonel anlamda mesleğe atılmalarında öncülük yapar: Okşan Atasoy, Norayır Altınyan, Nur Otoman, Gülseren Albatros, Suna Bozkır ... oluşturduğu profesyonel çevirmen ekibi mesleklerinin önünü açabilmek ve ülkelerine bu alanda yardımcı olabilmek için canla başla çalışırlar. Heyet, Türkiye' de o dönemde açıkça duyulan bir ihtiyacı karşılayarak ülke için çok yeni olan bu alanda öncülük eder. (26)

5. 1960 ve 1970 Yılları Arasında Piyasanın Durumu

Konferans çevirmenliği için 60'lı yıllar zor senelerdir. Her türlü teknik donanım ve tesisattan yoksun bir şekilde çalışırlar. Eldeki birkaç kabin ve teknik tesisat yeterli gelmez. O yıllarda simültane çevirinin yapılabildiği kabin sayısı tüm ülkede bir elen parmaklarını geçmez. teknik tesisatın standartları dünya normlarına uymak bir yana sorunsuz bir şekilde çalışılmasına olanak vermeyecek kadar kötüdür. Teknisyenler, henüz konferans çevirmenliği mesleğine çok yabancı oldukları için, çevirmenlerin isteklerini ve ihtiyaçlarını anlayamaz ve onlara yardımcı olmazlar. Örneğin konferanslar sırasında, ses ayarını bir türlü ayarlayamazlar kısımları gereken yerde açarlar ya da sesin açılması gerekirken çevirmenler daha da kısıldığına şahit olurlar. Hatta, bazen cihazlar o kadar cızırtı yaparlar ki çevirmenler en sonunda kulaklıklarını çıkarmak zorunda kalırlar.

Kabinler ise o yıllarda en kötü dönemlerindedirler. Genelde o kadar dar olurlar ki, değil iki, bir çevirmen dahi zor girer. Boyutları uygun olsa, bu sefer de teknik tesisatları ya da konferans salonundaki pozisyonları çevirmenlere güç anlar yaşatır. Hemen hemen bütün kabinler o dönemde küçük ve havasızdırlar. Oysa, konferans çevirmenliği yüksek bir konsantrasyon, fiziksel ve ruhsal dayanıklılık ve son derece yoğun zihinsel çaba gerektiren bir meslektir ve çevirmenlerin

çalıştıkları ortamlar son derece rahat, geniş, havadar ve teknik donanım da kusursuz olmalıdır. Ancak bu şekilde çevirmenden iyi bir performans göstermesi istenebilir. Diğer bir önemli nokta da çevirmenin kabine asla tek başına girmemesi gerektiğidir, muhakkak yanında bir meslektaş olmalıdır, bu, nöbet değişimi yapmak ve bir aksilik olduğunda çevirmenin bunu salondakilere hissettirmeden görevi arkadaşına devretmesi için gereklidir.

Son derece zor şartlar altında geçen bu yıllarda, çevirmenlere bu güçlükleri aşmalarında çeşitli kuruluşlar ve değerli iş adamları ve politikacılar yardımcı olur. Bunlar arasında, Konferans Heyeti'nin aracılığıyla Türkiye'de konferans çevirmenliği mesleğinin doğması ve gelişmesi için maddi ve manevi her tür yardımda bulunan Ford Vakfı, çevirmenleri yetiştirip profesyonel hayatta da yanlarında yer alan ve bugün mesleğin ilklerinden sayılan bütün çevirmenlerin "bizim yuvamız" tabir ettikleri Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti sayılabilir. Bu kuruluşların yanı sıra, dönemin sayılı iş adamlarından Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç ve Büyükelçi Nuri Eren, dönemin İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay ve değerli gazeteci yazar Burhan Felek bu mesleğin ilerlemesinde çok değerli katkıları olan isimleri ilk anda akla kişilerdir. Bu kişiler, uluslararası konferansların başarıya ulaşmasında anında çevirinin önemini kavramışlar, çevirinin profesyonelce yapılması gerektiğine inanmış ve bunun için emek sarf etmişlerdir. (27) Ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Enstitüsü'nde bu meslek adına ilk adımları atan ve daha sonra Konferans Heyeti'nin ilk genel sekreteri görevinde bulunan Nezih Neyzi ve onun ardından genel sekreterlik görevini alan ve 90'lı yıllara kadar bu görevi sürdüren Sadun Katipoğlu bu mesleğin gelişimi için önemli katkılarda bulunurlar öyle ki bu mesleğin ilk yıllarını bir simültane çevirmen kadar belki ondan daha iyi bilirler. Bütün bu kişi ve kurumlar, o yıllarda, Türkiye için çok yeni bir meslek olan konferans çevirmenliği mesleğinin başarıya ulaşmasında büyük rol oynarlar. (28)

Notlar:

- 1) Türkiye'de konferans çevirmenliği mesleğine öncülük eden "Konferans Heyeti" ilk genel sekreteri Sn. Nezih Neyzi'yle yapılan görüşme. Bu Enstitü İstanbul Üniversitesi'ndeki şimdiki İşletme Fakültesini kuran enstitüdür. Ford Vakfı o yıllarda pek çok kuruluşa yardım eder, bugün Türkiye'de hiçbir faaliyeti yok. Şu anda Beyoğlu'nda Sevk ve İdarecilik Eğitim Vakfı olarak bir bağlantısı var ama bu vakıf uzun süredir faaliyette değildir, sadece ismen varlığını sürdürmektedir.
- (2) Bu tür çeviride, konuşmacı konuşurken not alan çevirmen, konuşmacının ara verdiği bir anda not aldıklarını varış dilinde aktarır.
- (3) Sadece bir ya da iki kişiye yönelik bu çeviride, çevirmen çeviriye ihtiyaç duyan kişilerin yanına oturur ve konuşulanları alçak sesle yanında oturanlara aktarır.
- (4) Türkiye'nin ilk simültane çevirmenlerinden ve söz konusu öğretim programına katılanlardan Okşan Atasoy Hanım'la yapılan görüşme. 2. Ve 3. No lu kasetler.
- (5) Okşan Atasoy Hanım üçüncü kişinin ismini hatırlayamadı, bu konuda yazılı belgelere de ulaşamadığı için üçüncü kişinin ismini veremiyoruz. Bildiğimiz tek şey bu kişinin programa katılıp bitirdiği ama hiç bu alanda çalışmadığı.
- (6) Taha Parla, Türkiye'de Anayasalar, İletişim Yayınları, 1995, İstanbul, s.29.
- (7) Türkiye'de konferans çevirmenliğinin gelişmesini sağlayan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin tanıtım katalogu, 1973, s.16.
- (8) Konferans Heyeti'nin 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar genel sekreterliğini yapan Sayın Sadun Katipoğlu'yla yapılan görüşme.
- (9) İlk profesyonel Türk simültane çevirmen sıfatını taşıyan Sayın Norayır Altınyan'la yapılan görüşme kendisi kendinden önce bu işi amatörce yapan olup olmadığını sorduğumda hemen Berrin Hanım'ın ismini verdi.
- (10) Ibid.

- (11) Konferans Heyeti ilk genel sekreteri ve İşletme Enstitüsü'nde anında çeviri yapan Nezih Neyzi'yle yapılan görüşme. Kaset noA
- (12) O yıllarda Nüfus Planlanması yeni yeni konuşulmaya başlanmıştı ama gelişmiş ülkeler bu konunun önemini çok iyi kavramışlar ve bu konuda büyük bir kampanya başlatmışlardı. Böylesi önemli bir konferansın Türkiye'de düzenlenecek olması Türkiye'nin tanıtımı açısından çok önemliydi.
- (13) Türkiye'nin ilk profesyonel konferans çevirmeni Bay Norayır Altınyan'la yapılan görüşme, 16.04.1996 Tercüme Konseyi.
- (14) Ibid" Aynı mesajı bugün PEVA'nın genel müdürlüğünü yapan Sn. Nezih Neyzi de doğrulamıştır.
- (15) Ibid.
- (16) Kaset no.3, 22.04.1996 : Türkiye'nin ilk simültane çevirmen ekibinde yer alan ve bütün konferans çevirmenliği tarihine bire bir tanık olan Sayın Okşan Atasoy 'la yapılan görüşme.
- (17) Belkıs Çorakçı'yla yapılan görüşme
- (18) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Simültane Tercüme Servisi Hizmetinizde, başlıklı tanıtım broşürü, "Tarihçe" bölümü, s.2, 1973.
- (19) Ibid.
- (20) Kaset no.2, 22.04.1996, Sayın Okşan Atasoy'la yapılan görüşme.
- (21) Norayır Altınyan'la yapılan görüşme.
- (22) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Simültane Tercüme Servisi Hizmetinizde başlıklı tanıtım broşürü.
- (23) Belkıs Dişbudak, Tane Tane simültane, s.70.
- (24) Norayır Altınyan'la yapılan görüşme.
- (25) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Simültane Tercüme Servisi Hizmetinizde, başlıklı tanıtım broşürü, "Çevirmenler Nasıl Yetiştirilir" başlıklı bölüm, s. 7, 1973.
- (26) Tanıtım Broşür "Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Simültane Tercüme Servisi", s.5, 1973.
- (27) 1968 yılında mesleğe başlayan ve o yıllarda Konferans Heyeti'nde simültane çeviri servisi koordinatörü olarak çalışan Sn. Belkıs Dişbudak'la yapılan görüşme, Kaset no. 1, 27.03.1996.
- (28) Türkiye'nin ilk konferans çevirmenlerinden bugün Tercüme Konseyi'nin başında bulunan Sn. Okşan Atasoy'la yapılan söyleşi, Kaset no.2, 22.04.1996.

* Nejat Ferit Eczacıbaşı (1913-1995/kimyacı, iş adamı, İstanbul' da kurduğu küçük bir laboratuardan büyük bir holding yarattı. 1969 yılında bütün şirketlerini Eczacıbaşı Holding A.Ş. bünyesinde topladı. Bugün şirketini oğlu Bülent Eczacıbaşı yönetmektedir ve Türkiye'nin önde gelen aileleri arasında yer almaktadırlar. Nejat Eczacıbaşı Türk Eğitim Vakfı'nın ve İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın da kurucularındandır.

** Okşan Hanım ne yazık ki bu son adayın soyadını hatırlayamadı.

DÜNYADA KONFERANS TERCÜMANLIĞININ KISA TARİHİ

Lale (Arslan) Özcan

YTÜ Fransızca Mütercim Tercümanlık Lisans Bitirme Tezi

Konferans çevirmenliği ya da genel bir tanımla sözlü çeviri, bir dilde duyulan, söylenen sözce bütünlerinin başka bir dile aktarılmasıdır. Belli başlı üç tekniği vardır: ardıl çeviri, konuşmacı konuşmasını yapar, dilmaç onun ardından söylediklerini varış diline aktarır; anında çeviri, dilmaç çeviriye konuşmacıyla aynı anda başlar eşzamanlı çeviri de denilmektedir, "whispering" çeviri,

daha çok bir ya da iki kişiye yönelik çeviridir, dilmaç dinleyicinin yanına oturur ve konuşmacının söylediklerini çevirerek dinleyicinin kulağına fısıldar.

Pek çok kişinin sandığının aksine simü1tane çeviri ya da mütercimlik sadece 50 yıllık geçmişi olan bir meslek değildir. Elimizdeki kaynaklar bize mütercimliğin tarihinin çok eskilere Roma İmparatorluğu'na kadar dayandığını gösteriyor. Aslında bugün bize daha çok bir çeviri tekniği olarak görünen anında çeviri, tarih içinde uzun yollar katederek bugünkü kesinliğine ulaşmıştır. Gerçekte sözlü çeviri, ardıl ya da anında çeviri, basit bir teknik değil karmaşık bir yapıdır ve yöntem ve teknikleri yüzyıllar boyunca süregelen bir evrim sonucunda olgunlaşmıştır. Geçmişte dilmaçlar, sadece tarihin tanıkları olarak değil bizzat tarihi yaşayan ve biçimlendiren bireyler olarak görev almışlardır.

Latince'nin diplomasi dili olduğu yıllarda, çok etkinlik gösteremeyen sadece belli çevrelerde varlığını sürdüren mütercimliğin, 1600 yıllarında Fransızca'nın giderek yaygınlaşmasıyla, hala Latince'nin egemenliğindeki Batı Avrupa dışında, önem kazandığını, anlaşmalar yapılırken dilmaçların kralların yanında giderek daha fazla görüldüklerini ve 14. Louis zamanında Fransızca'nın egemen diplomasi dili olmasıyla artık kralların ve resim toplantılarının ayrılmaz parçaları olduklarını gözlemliyoruz.

Bu ilk dilmaçlar hakkında bütün bildiklerimizi yıllıklardan, kroniklerden ve bizzat dilmaçların anılarından öğreniyoruz. Romalılar işgal ettikleri toprakların yönetiminde yardımcı olarak dilmaçları kullanmışlar, özellikle sınır bölgelerinde yerli halka anlaşmada yöneticiler sık sık dilmaçlardan yardım almışlardır. Roma yıllıklarından öğrendiğimize göre, ilk dilmaçlar genelde iki kültür arasında yetişmiş, farklı ırk ve uluslardan gelen ana babalardan doğmuş melezler özellikle kadınlar, Hindistan'da yaşayan Ermeniler, Museviler ve Hıristiyanlardır.

Kroniklerde, Romalıların ve Perslilerin müzakerelerde kendi çevirmenlerini kullandıkları yazılı. Aslında dilmaçlara en çok Ortaçağ Arap kültüründe rastlıyoruz. Ortaçağ Fransız yıllıkları Haçlı Seferlerinde çevirmenlerin de bulunduğunu yazıyorlar.

Dilmaçların ve mütercimliğin önemi Rönesans'ta Hümanizm'le birlikte yerli dillerin öne çıkmasıyla artar. Bunun kanıtlarını da Venedik Ticari Arşiv kayıtlarında ve 17 ve 18nci yüzyıl devlet kayıtlarında buluyoruz. Ulusların ve ulusal dillerin doğuşuyla çevirmenler diplomatik ve kültürel ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olur ve çevirmenlik, öteki mesleklerin yanında ikincil bir iş olmak yerine başlı başına bir meslek olarak görülmeye başlanır.

Anında çeviriden önce kullanılan ardıl çevirinin tarihteki dönüm noktası Paris Barış Konferansları ve I. Dünya Savaşı sonundaki "League of Nations" (Milletler Cemiyeti) Konferanslarıdır. Bu konferanslarda konuşulan dillerin çokluğu göz önüne alınarak bir çeviri servisi kurulmuş ve ardıl çeviri yapılmıştır. Bu mesleğin öncüleri Paul Mantoux, Jean Herbert, Robert Contino, Georges Mathieu, Milletler Cemiyeti İspanya delegasyonu başkanı, diplomat ve yazar Salvador de Madariga, Hitler'in ve Mussolini'nin çevirmeni Eugene Dollman ve Mme Angeli'dir. Konferanslarda genelde çevirmenler konuşmacının yanına yerleşir ve onun ardından söylediklerini tercüme ederler. Ara sıra, yazılı olarak verilen bir metni yüksek sesle çevirmeleri de istenir.

Bu toplantılarda bazı etik sorunlarla karşılaşıldığı da olur. Amerika Başkanı Woodrow Wilson'un çevirmenlerinden Binbaşı Stephen Bonsal (1865-1951) bir anısında, Arabistanlı Lawrence'dan (Thomas Edward Lawrence) konferansın daha önceki oturumlarında Paul Mantoux'nun konuşmacıların bazı heyecanlı nutuklarını yumuşatarak aktardığı gibi Emir Faysa1'ın sözlerini biraz daha yumuşatarak çevirmesinin istendiğini anlatır. Lawrence" Ben bir çevirmenim, sadece

söylenenleri aktarmakla yükümlüyüm. Emir çatışmalarda ölen binlerce evladı adına konuşuyor. Onların son sözlerini telaffuz ediyor. Bunları daha yumuşak söyleminin yolu yoktur, bunları daha yumuşak sözlerle çevirmemin yolu olmadığı gibi" der.

Daha çok birebir bir çeviri tekniği olan "whispering- fısıldayarak" çeviri tekniği de uzunca bir süre kullanılır. Bu tür çeviri, daha çok saraylarda kralların ve sultanların özel çevirmenliğini yapanlarca kullanılır. Çevirmen çeviri yapacağı kişinin yanına oturur ve söylenenleri bu kişinin kulağına fısıldayarak aktarır.

Fakat birden fazla dilin konuşulduğu ve tartışma ortamlarının hızına yetişemediği zamanlarda bu iki tekniğin yerini alacak başka arayışlara girilir. Çevirmene konuşmacıyla aynı anda çeviriye başlamasına olanak verecek bir ses tesisatı projesi geliştirilmeye çalışılır. Bu tür bir ses tesisatı International Business Machines kuruluşu tarafından geliştirilir ve Milletler Cemiyeti'nde üç Amerikalının (işadamı Edward Filene, elektrik mühendisi Gordon Finlay, IBM Başkanı Thomas Watson) çabalarıyla kullanılmaya başlanır. Cenevre'deki Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Office) Milletler Cemiyeti'nde bu tekniği kullanan ilk kuruluştur. Filene-Finlay-IBM Sistemi ilk kez 1927 yılında ardıl çeviriyle birlikte, Cenevre'deki İşçi Konferansı'nda kullanılır. Simültane çeviri 1935'de Leningrad'daki 15. Uluslararası Fizyoloji Konferansı'nda da kullanılır. Prof. Pavlov'un konuşması Rusça'dan, Fransızca'ya, İngilizce'ye ve Almanca'ya çevrilir. Milletler Cemiyeti etkinlikleri II. Dünya Savaşı'nda kesintiye uğrar ama simültane çeviri uluslararası ilişkilerde hep varlığını sürdürür.

IBM simültane ekipmanları 1944 yılında Philadelphia Konferansı'nda da kullanılır. Çevirmenler konuşmacıların bulunduğu platformun altına yerleşirler ve 20 yıllık tesisatı kullanmak zorunda kalırlar. Bütün bu olumsuzluklara karşın ardıl ve amnda çeviri bir yıl sonra 1945 yılında, Birleşmiş Milletlerin iskeletinin kurulduğu ünlü San Francisco Konferansı'nda uygulanır.

Simültane çeviri tüm teknik aksamıyla ve baştan sona ilk kez, Nuremberg'deki Savaş Suçları Mahkemesi'nde kullanılır (Kasım 1945-Ekim 1946). Müttefik kuvvetlerinin bir safta, Nazi savaş suçularının öbür safta yer aldığı bu duruşmalar sadece bu ülkeleri değil tüm dünyayı ilgilendirmektedir ve dönemin en büyük olayıydı; bütün dünyanın gözü Nuremberg mahkemesindedir. Müttefikler Amerika, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'ydı ve sanık sandalyesinde Nazi liderleri oturmaktadır. Doğal olarak mahkemede İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almanca konuşulmaktadır. Dolayısıyla anında çeviri gerekir ve her zaman olduğu gibi simültane çevirmenlerin hazırlanmak için yeterli zamanları yoktur. Sadece Edouard Roditi'nin ve Haakon Chevalier'nin daha önceden anında çeviri deneyimleri vardır. Çeviri ekibini zor koşullar altında, hemen her çeşit konunun konuşulacağı birden fazla uzmanlık alanının gerektiği bir deneyim bekliyordu. Buna karşın, çevirmenler bu davalarda kullanılan anında çeviri tekniği ve konferans çevirmenliği mesleğinin geleceğini inşa ettiler. Çeviri servisinin başında Binbaşı Leon Dostert bulunuyordu (1904-1971). Dostert ekibini, Cenevre Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Okulu'nun öğrencileri ve öğretmenleri arasından ve birden fazla anadiline sahip ya da savaş yıllarında bir biçimde birden fazla yabancı dili öğrenmiş ve uzun süre çok dillin konuşulduğu ortamlarda bulunmuş kişiler arasından seçmişti. Teknik sistem, sonraları radarın bulunmasını sağlayacak buluşlarıyla ünlenecek exRAF bomba uçağı pilotu ve ses mühendisi Kanadalı Aurele Pilon tarafından mükemmelleştirilmişti. Pilon, mikrofonlarla kulaklıkları birbirine bağlayan yüksek sese duyarlı, karmaşık ama çalışan bir sistem kurmayı başarmıştı. Doğal olarak, duruşmalar sırasında çok büyük güçlükler yaşandı: çünkü bir yabancı dili çok iyi biliyor olmanın, ifade çabukluğu ve esnekliği, soğukkanlılık, içgüdü ve sağduyu, hem ana dilinde hem yabancı dilde zengin bir sözcük dağarcığı gerektiren anında çeviri etkinliğinde başarılı olmaya yetmediği görülür. Nuremberg mahkemelerinde düşünülenin aksine, dil bilgileri ne olursa olsun dilmaçlar

anında çeviride başarılı olabilmek için pek çok konuda yetenekli olmak zorundadırlar. Yine de tüm bu zorluklara rağmen, dilmaçlar duruşmalar sırasında üstlerini düşeni ellerinden gelen en iyi biçimde yaparlar ve onların başarılarını gören Birleşmiş Milletler de, çevirmenin konuşmacıyla aynı anda çeviriye başladığı bu "mucizevi sistemle" tanışır. Dostert simültane ekibini kurmakla görevlendirilir. İngilizce'den, Fransızca'dan, Rusça'dan çeviri yapan dilmaçların arasına kısa bir süre sonra Çince'den çeviri yapan çevirmenler de katılır. Bu ilk ekip zaman zaman Birleşmiş Milletlerin Success Gölü yakınlarındaki merkezinde görev alır ve ilk resmi görevleri 1947'de Londra'daki Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Konferansı olur. 15 Kasım 1947'de 152 nolu Kararnameyle simültane çeviri servisi, ardıl çevirinin yanında, sürekli bir hizmet olarak kabul edilir. Aslında bu karar Genel Kurul'da ardıl çevirinin sonunun geldiğinin göstergesidir. Simültane çeviri 1950 yılında tamamen kabul edilir ve ardıl çeviri daha çok mahkemelerde, özel toplantılarda kullanılmaya başlanır. Konferans çevirmenliği bugün çok gelişmiş teknik sistemiyle bütün ülkelerde ve bütün uluslararası konferanslarda kullanılmaktadır.

Bugün dünyada bütün devletlerin Dış ilişkiler Servislerinde konferans çevirmenleri bulunmakta. Bunun ilk örneğini de Amerika Dış İşler Departmanının çeviri bürosudur. Konferans çevirmenliği artık bir meslek olarak algılanıyor. Artık konferans çevirmeni yetiştiren, anında çeviriyle ilgili kuramı ar üreten, araştırmalar yapan, tekniği geliştiren, yeni çevirmenler yetiştiren kısacası bu mesleğe bilimsel ve akademik bir kimlik kazandırmaya çalışan okullar ve üniversiteler var ve sayıları her geçen gün artıyor. Bu üniversiteler arasında Cenevre Üniversitesi (1941), Viyana (1943), Mainz/Germersheim, (1946), Georgetown (1949), Heidelberg (1050) ve en son olarak da Paris Sorbon Üniversitesi'ndeki ES IT' i sayabiliriz. Mesleğin ilerlemesindeki başka bir kilometre taşı da Avrupa Birliği'nin resmi dil sayısını 1971 yılında artırmasıdır. Bugün yedi resmi dili bulunan Avrupa Topluluğu'nda yaklaşık iki yüz simültane çevirmen aktif olarak mesleklerini yapmaktadır. Dilmaçlar artık uluslararası toplantıların demirbaşlarından sayılıyorlar. Sustuklarında bütün herkes susuyor. Kısacası Konferans çevirmenliği okulları, kuruluşları, dernekleri (AIIC- Association International des Interprètes de Conférences- Uluslararası Konferans Çevirmenleri Derneği) profesyonel çevirmenleriyle geleceğini inşa ediyor ve çok sağlam temeller üzerine oturduğu için ufukları her geçen gün biraz daha genişliyor.

Kaynak: <http://www.bktd.org/tarihce.php?cat=5&par=100#2>